

9 788415 802853

TRENTA ANYS, TRENTA MIRADES. PARC NATURAL DE L'ALBUFERA, 1986-2016

PARC NATURAL
DE L'ALBUFERA 1986-2016
Vicent Llorens i Bosco Dies

Trenta anys, trenta mirades

Trenta anys

Una crònica urgent

14 Per al cas, tant fa que el parc es declarara en aquest mes o en aquell. El que ací interessa, al marge del rigor cronològic i l'exactitud de les dades, al marge de qualsevol afany de pontificar, és que siguen els propis protagonistes d'aquella declaració, i els afectats per ella d'una o una altra manera, els qui afronten aquest exercici de memòria, de reflexió i de crítica. Uns van estar abans i uns altres hi van arribar després. Hi ha qui ha estat a estones, qui no ha deixat d'estar mai i qui se'n va anar per a no tornar. I en aquesta llista, que és excloent com moltes llistes, hi ha per tant elusions, oblit i pot ser que fins i tot errors. Si fem una adaptació de la dita castellana a aquesta particular casa de bojós, podem dir que són tots els que hi estan però no hi estan tots els que són.

Fins ací va arribar la riuada

Una cosa està clara: la protecció de l'aiguamoll té el seu origen en la seua pròpia destrucció. Per a Enríque Cifres (vegeu p. 111), la causa primera va ser un episodi que, a primera vista, no guarda una relació evident: la riuada de 1957. Però ho explica. La por a noves avingudes va provocar el desviament del llit pel sud —hi havia altres dues opcions: l'adequació del traçat existent i la variant pel nord a través del barranc del Carraixet— i la posada en funcionament de totes les infraestructures associades al Pla Sud. Les obres es van iniciar en 1965 i van concloure en 1973, etapa que, curiosament, coincideix amb el temps que Vicente Fullana (vegeu p. 67), mestre del mateix Cifres, va estar com a tinent d'alcalde i assessor de l'Ajuntament de València en aquesta matèria precisament: l'adaptació de l'ordenació urbana al Pla Sud. La millora de les comunicacions associada a aquest projecte descomunal va provocar en aquells anys la proliferació d'indústries al costat de la pista de Silla i el creixement dels pobles de la franja de ponent de l'Albufera. El dèficit de planificació en matèria d'abocaments va provocar el desastre. Alguns, com Joanmi Benavent (vegeu p. 84), recorden que, aleshores, l'aigua de les séquies que desembocaven en l'estany era d'un color o un altre segons quines foren les indústries que hi abocaven. En el millor dels casos, es tenyien del roig de la sang i les vísceres d'un escorxadador proper; pur aliment per a la terra, com apunta Vicent Moncholí (vegeu p. 100).

Al final dels anys seixanta, professors de la Facultat de Ciències i membres de la delegació local de la Societat Espanyola d'Història Natural havien advertit ja a través de la premsa

dels perills que planaven sobre l'Albufera. En 1970, el divulgador naturalista Félix Rodríguez de la Fuente va atendre la trucada d'alguns d'ells —Luis Pechuán, Ignacio Docavo Alberti i Miguel Gil Corell— i va dedicar dos programes, el segon d'ells complet, a denunciar la contaminació de l'aiguamoll i la destrucció de la Devesa. Val la pena insistir que el programa *Vida salvaje* del 28 de juny, emès just abans de la final de Copa entre el Madrid i el València, advertia ja molt clarament del problema de la contaminació: «Però, a més d'aus, hi vam veure alguna cosa molt més trista en l'Albufera de València. Molts cadàvers de peixos; peixos surant com a conseqüència de la contaminació de les aigües. [...] Efectivament, el farmacèutic don Miguel Gil Corell, com els deia, ens ha aclarit alguna cosa que veritablement ens va inquietar i que també ha d'inquietar sobretot els valencians i naturalment tots els espanyols. En l'Albufera s'estan abocant deixalles de fàbriques, s'estan abocant infiltracions del DDT dels arrossars, s'estan abocant substàncies que no solament acaben amb la puresa de les aigües sinó que maten la fauna ictiològica de l'Albufera».

Malgrat la pol·lució ja palesa, el biòleg Juan Soria (vegeu p. 87), en el seu despatx de l'edifici de Recerca del Campus de Burjassot, ens explica que les conseqüències de la contaminació i l'eutrofització de les aigües es van manifestar abruptament en la tardor de 1972. La prova són dues imatges preses pel primer satèl·lit Landsat de la NASA. En la del 19 d'agost s'aprecia encara l'espessa vegetació aquàtica entorn de la mata del Brossar. En la del 16 de novembre, tanmateix, ja no queden plantes.

El Saler per al poble

Paral·lelament a les obres del Pla Sud, l'Ajuntament de València va escometre un altre procés urbanístic l'afecció del qual sobre l'Albufera, en concret sobre la Devesa, és molt més notòria. Perquè açò fóra possible, abans va caldre derogar les limitacions d'ús que regien en aquest lloc des que, en 1911, la corona cedira la seua propietat a l'Ajuntament. Allò es va resoldre el desembre de 1964 mitjançant una autorització del Consell de Ministres. Una mica abans, l'empresa Tevasa havia escomès ja, amb permís municipal, l'elaboració del Plan de Ordenación del Monte de la Dehesa del Saler, aprovat al maig d'aquell mateix any. Tornant als nostres protagonistes, resulta curiós que l'alcalde en aquell moment, Adolfo Rincón de Arellano, oferira a Vicente Fullana, que seria amb el temps president de la Junta Rectora

16 del parc natural, fer-se càrrec també d'abordar el desenvolupament del pla d'ordenació. Entre el treball que li donava el Pla Sud i la seua falta de comunió amb la idea de construir en la Devesa, Fullana va rebutjar la proposta.

Del que va ocórrer en aquells anys, se'n recorden molt bé algunes de les persones entrevistades en el llibre. El periodista Francisco Pérez Puche és una d'elles. Com a redactor de *Las Provincias*, va assistir en primera línia a la polèmica entre l'Ajuntament de López Rosat i aquells «biòlegs» —els ja citats més José Mansanet— i va ser protagonista directe, al costat de la subdirectora del periòdic, María Consuelo Reyna, del gir fet per aquest diari en 1973 per a posicionar-se en contra de la urbanització de la Devesa. Puche reconeix la importància que va tenir *Las Provincias* a l'hora de crear opinió i la magnitud de l'oposició ciutadana enfront del procés urbanitzador, però adverteix també que des del propi règim —no oblidem que Espanya vivia encara sota la dictadura de Franco— van sorgir algunes veus que qüestionaven les intencions del pla d'ordenació de 1964. En concret, el periodista es refereix al cas de Sánchez Bella, qui en 1971 havia deixat el lloc d'ambaixador a Roma per substituir Fraga Iribarne al capdavant del Ministeri d'Informació i Turisme. Sembla que el ministre li va dir, a l'alcalde, que s'estaven equivocant, que bufaven aires nous i que la tendència estava canviant. No va ser un cas aïllat. Aleshores, alguns polítics reformistes del règim, amb idees i aspiracions valencianistes, es posicionaven també contraris a la urbanització del Saler. Entre ells, hi havia José María Adán García, un falangista de primera magnitud que va dirigir diversos escrits abominant del projecte urbanitzador —un al ministre d'Informació i Turisme, un altre al ministre comissari del Pla i un altre a *Las Provincias*—, i Miguel Ramón Izquierdo, que, a proposta del nou governador civil, Enrique Oltra Moltó, va substituir com a alcalde López Rosat. És sabut que en el seu primer dia en l'Ajuntament, el 14 de setembre de 1973, es va negar a signar uns permisos per a unes subhastes de sòl en la Devesa.

En els terrenys ja subhastats, no obstant això, la urbanització seguia el seu curs. Fins i tot va ocórrer que, al maig de 1974, l'Ajuntament va aprovar la remodelació del Pla del Saler. Allò es va presentar com una decisió que reduïa la pressió urbanitzadora, però la realitat era una altra. Ens ho explica Carles Dolç (vegeu p. 95): «La destrucció de la pinada i el desastre de la Devesa eren molt visibles i sembla que això va moure consciències. Hi havia ja llavors una crítica latent al model urbanitzador, una crítica que farien seua les associacions de veïns.

17

El punt àlgid d'aquesta oposició va arribar l'any 1974, quan aquella modificació aprovada per l'Ajuntament va provocar una reacció ciutadana més forta que les anteriors». Explica Dolç que l'exposició pública d'aquest nou pla va coincidir amb una contra-exposició organitzada pel Col·legi d'Arquitectes —*El Saler: dades per a una decisió col·lectiva*—. Darrere hi havia un grup d'arquitectes i intel·lectuals entre els quals estaven Just Ramírez, Josep Vicent Marqués, Damià Mollà i Vicente González Móstoles. En un «moment particularment intens», aquesta exposició paral·lela va tenir més repercussió que l'oficial, tanta que el propi alcalde va decidir visitar-la.

Molt poc després, al setembre, es va convocar una manifestació en el Saler. Dolç recorda que aquell dia la policia va carregar contra els manifestants, diversos centenars, potser mil. Des de la cantonada del bar Pepe, Xuano Navarro (vegeu p. 92), que en aquells dies era un adolescent de tretze anys, els va veure eixir corrent davant dels grisos mentre els helicòpters sobrevolaven la zona. Aquell va ser l'esdeveniment més representatiu del moviment que es coneix com «El Saler per al poble». Molt de tot allò es va correspondre amb processos que eren inèdits a Espanya i fins i tot a Europa: la reivindicació ecologista, el columnisme ambiental de *Las Provincias*¹, el moviment veïnal... Per a Puche, va ser «una forma de distanciar-se del món oficial, de lluitar contra el franquisme, una forma de començar a fer la nostra transició». A partir d'aquest moment culminant, Carles Dolç destaca el treball decisiu de les associacions de veïns. I així va ser fins que, amb les eleccions generals de 1977 i les municipals de 1979, el procés es va detenir definitivament.

El lideratge de l'Ajuntament

Amb el restabliment del sistema democràtic, l'Ajuntament de València va assumir el compromís i la iniciativa d'adoptar alguna solució. Guillermo de Felipe (vegeu p. 58) recorda que l'alcalde, Ricard Pérez Casado, que «tenia les idees molt clares», estava decidit a resoldre el problema com més prompte millor. La Devesa estava assolada i el procés urbanitzador, «momentàniament paralitzat». A principis de 1980, un equip de planejament, dirigit per l'arquitecte Vicente González Móstoles, es va encarregar de realitzar els estudis previs que determinarien la proposta de protecció —o l'abandó a la seua sort— de la Devesa. De Felipe es va encarregar de la part ambiental de l'informe: «En l'estudi, es deia que allò

1. Anna Mateu i Martí Domínguez: «Inicios del columnismo ambiental en la prensa española: la campaña de *Las Provincias* sobre la urbanización de El Saler (Valencia, España)». Article publicat en *ZER, Revista de Estudios de Comunicación*, vol. 16, núm. 30, pp. 171-187. [Universidad del País Vasco, 2011.](#)

2. *Estudios previos para la Ordenación del Lago de L'Albufera, 1984.*

3. L'exèrcit dels Estats Units va realitzar dues sèries completes de vols fotogràfics sobre Espanya. El més conegut és el de la Serie B, dut a terme entre 1956 i 1957. La fotografia aèria històrica és de gran utilitat per a conèixer l'evolució del paisatge.

tenia molt de valor a pesar que les actuacions urbanístiques ho havien deixat fet una pena, i a pesar també de certes opinions —incloses algunes de la Universitat— que donaven per perduda irremissiblement la Devesa. Les conclusions de l'estudi van ser assumides per l'Ajuntament, que va suspendre les llicències d'obra i va engegar un Pla Especial de Protecció de conformitat amb la Llei del Sòl».

Mentre s'avança jurídicament i administrativament en la protecció de l'espai —mitjançant l'adopció de mesures estatals i locals—, l'Ajuntament crea l'Oficina Devesa-Albufera, la direcció tècnica de la qual és confiada al propi Guillermo de Felipe. Tots en aquesta oficina, i, com ells, també el propi Ajuntament, tenen molt clar que és necessari protegir l'Albufera més enllà de l'àmbit de jurisdicció municipal. En aquest temps, de fet, l'oficina treballa en la redacció d'uns estudis previs centrats en l'Albufera². La protecció de l'àrea que ocupava l'estany abans de la gran transformació agrícola era essencial, però també tota la superfície de l'arrossar i els enclavaments que, com els ullals i algunes séquies, constituïen encara interessants redutes de biodiversitat. És l'època en què Ramón Dolz (vegeu p. 70) i Rafa Paulo van treballar en la definició sobre el terreny dels límits del territori que caldria protegir. Recorrien la marjal en el Seat Panda de Paulo proveïts d'una fotografia del vol americà de 1956³, tractant d'obtenir informació dels agricultors que es trobaven en el camí. A voltes els acompanyava Juan Antonio Gómez (vegeu p. 48) o algun altre de l'equip. Davant el poc cas que els feien aquells paisans, Paulo va tenir la brillant idea de sisar alguns paquets de caliquenyos al seu pare. Allò, com explica Dolz, va significar un abans i un després: «Aquells *puros* i la fotografia del vol americà van fer molt de camí. Al que es portava bé, li oferíem uns caliquenyos. A la setmana teníem tots els iaïos amb bicicleta darrere de nosaltres». Anècdotes al marge, el treball va ser escrupolós, gens fàcil, i aquella línia va ser respectada fins a les últimes conseqüències.

La declaració del Parc Natural

Al novembre de 1984, el treball realitzat per l'equip de l'oficina Devesa-Albufera va derivar en el fet que el ple municipal acordara sol·licitar a la Generalitat la declaració de l'Albufera i el seu entorn com a Parc Natural, ja que l'Ajuntament no tenia autoritat per a això. Un any abans, el grup comunista ja havia presentat una moció en aquest sentit. Hauria de passar

encara any i mig fins que, per un decret⁴ negociat entre el conseller d'Obres Públiques, Rafael Blasco, i el d'Agricultura, Luis Font de Mora, l'Albufera es convertira en el primer parc natural de la Comunitat Valenciana, el 8 de juliol de 1986.

Els records de Guillermo de Felipe i Paloma Mateache (vegeu p. 78), l'actual directora del parc natural, són molt il·lustratius del que va ocórrer abans i després d'aquesta declaració. El primer destaca el paper que hi va exercir l'alcalde Pérez Casado —«crec que sense ell no haguérem sigut capaços de tirar endavant tot allò, o almenys hauríem tardat més»— i critica la falta de consideració que van evidenciar els responsables del parc recentment declarat pel treball fet des de l'Ajuntament i la seua disposició a col·laborar: «Ens van tirar immediatament del procés, es van crear les figures de gestió del parc, com el consell directiu, i no va interessar res del que s'havia fet fins llavors. Es va contractar un nou pla de protecció i es va començar de zero, com si no s'haguera fet planificació, com si no hi haguera hagut propostes prèvies». No obstant açò, l'oficina Devesa-Albufera va seguir a la seua, centrada en el seu àmbit d'intervenció. Algunes actuacions, com la recuperació del sistema dunar de la Devesa, aquella zona «arrasada» per les excavadores que tan bé recorden els germans Dies (vegeu p. 73), constitueixen models de gestió i d'intervenció reconeguts internacionalment.

Mateache, per la seua banda, confirma d'alguna manera aquestes impressions. En l'entrevista, recorda que el traspàs de competències del govern central a la Generalitat i l'assumpció de responsabilitats per part dels diferents departaments autonòmics van constituir un ball d'egos, atribucions, interessos i conflictes intestins. Mentrestant, alguns dels llauradors més veterans, com Blas Gimeno (vegeu p. 55), i els de la següent generació, com Miguel Minguet i Enric Bellido (vegeu p. 90), recorden que, per als que vivien l'Albufera diàriament, la declaració del parc va suposar tot un greuge: «En el moment en què, sobre aquella parcel·la, aquell model de vida, s'imposa una figura tan important, sorgeix el conflicte. Per a aquelles persones —explica Bellido—, la declaració del parc natural va ser una ofensa».

4. Decret 89/1986, de 8 de juliol, del Consell de la Generalitat Valenciana, de règim jurídic del Parc Natural de l'Albufera.

**VENTA DE ANGUILAS
YLLISAS AL PUBLICO
HORARIO: DE 8:00-14:00H.
Y DE 17:00-18:00H.**

ENTRADA 5 mts.
DISPONEMOS DE TERRAZA PRIVADA

SOLLANA →

ESPECIALIDAD EN COCINA
TÍPICA VALENCIANA

PAELLAS
ARROZ A BANDA
ALL Y PEBRE
ZARZUELAS

FIDEUA
MARISCOS
PESCADOS
CARNES

SALON
BAUTIZO
Y CELEB
LOC
CLI

PASEO en BARCA

5. «El Parc Natural de l'Albufera, ara», 24 i 25 de novembre de 2016. Universitat de València.

6. Vicenç M. Rosselló i Verger: *L'Albufera de València*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

Diàleg, empatia i renúncia

La història dels trenta anys següents, l'expliquen aquests i altres protagonistes. Veurà el lector que els conflictes són in comptables, tants com els interessos que s'entrellacen en aquesta complicada labor de ganxet; que són moltes les crítiques a la gestió o a la seua absència, i que algunes opinions sorgeixen de les rutines adquirides abans que de l'observació atenta. Veurà també que, en qualsevol cas, la majoria de les persones que tenen veu en aquesta torre de Babel coincideix que el gran èxit del parc natural, a part d'haver sigut declarat, és que a hores d'ara a penes ningú el discuteixca.

Carles Sanchis Ibor (vegeu p. 120), patró de la Fundació Assut, ho deia a propòsit del simposi⁵ celebrat recentment per a commemorar aquest trenta aniversari: «El reconeixement d'aquesta complexitat podria estalviar moltes polèmiques i conflictes entre els agents socials que intervenen en el parc, i que salten ara amb massa freqüència a les pàgines de la premsa diària. En aquest sentit, la interacció entre tots els que participen i viuen en l'Albufera requereix l'assumpció d'un principi de restricció: és necessari perdre poder per a aconseguir el bé comú. Només des d'aquesta perspectiva es pot aconseguir l'èxit en sistemes socioecològics tan complexos. Açò val tant per al tradicional diàleg entre l'agricultura arrossera i la preservació de la biodiversitat, com per als nous usos lligats a l'oci i al turisme que estan expandint-se en el Parc Natural».

I, també com el propi Sanchis Ibor, arrepleguem ací igualment les paraules que en el seu moment, poc després de declarat el parc natural, servien com a colofó al «magnífic» llibre que Vicenç Rosselló (vegeu p. 108) va dedicar a l'Albufera⁶: «No són utopies i, si ho són, ningú no pot dir que no siguen desitjables. Si tots volen, o volem —llauradors i estiuejants, passejadors i automobilistes, esportistes i contempladors, polítics i administrats, autoritats i científics...—, el paisatge de la Devesa, l'Albufera i la marjal podrà tornar a ser el gloriós espectacle que era per a tots els valencians».

Trenta mirades

Víctor Navarro, l'ecologista que no es jubila

A mitjan dels anys setanta, malgrat l'estat deplorable de les aigües, les mates de l'Albufera eren a la primavera un formiguer de vida. Ho són també ara. L'aigua podria estar infecta, però per a moltes espècies d'aus aquests senillers impenetrables continuaven sent un bon lloc on establir les seues colònies de cria. Travessar aquesta espessor, enfonsant a cada pas el peu —a voltes la cama— en l'inestable tremolar d'arrels i fang a la recerca dels nius de garses, és una experiència que qui no conega solament podria associar a exòtics aiguamolls de pel·lícula. La humitat quasi tropical, l'aldarull de les pardaleres, l'olor a gallinassa i tarquim...

Així va començar la llarga relació de Víctor Navarro amb l'Albufera, anellant i censant aus, rastrejant l'estany amb alguns pioners de la Societat Espanyola d'Ornitologia, com Luis Pechuán, Antonio Mira i Manolo Fernández Cruz, en el barquet que el primer tenia al port de Silla. Desembarcaven en les mates, s'endinsaven en les colònies i anellaven els pollets ja crescuts que romanien en el niu, incapaços encara de volar; pollets d'agró blau i roig, de garseta blanca, d'oroval i esplugabous, de martinet...

Cursava encara quart o cinquè de Biològiques. No era ornitòleg llavors ni ho ha sigut després, però els seus inicis van estar lligats a aquella colla d'estudiosos de les aus. A principis dels vuitanta, de tornada del seu primer treball a Albacete i recentment constituït l'Ajuntament democràtic a València, va participar en la creació de l'Estació Ornitològica de l'Albufera, en l'elaboració d'aquell estudi definitiu sobre el medi físic de la Devesa i en la redacció d'una proposta de parc natural que el consistori va adoptar sense titubejos: «Plantejarem els límits del parc d'una manera molt ambiciosa, que era alhora la més raonable, tal vegada pensant que ja apareixeria qui s'encarregara de reduir-los. Hi havia Ramón Dolz (vegeu p. 70), un tipus molt del territori, Guillermo de Felipe (vegeu p. 58), que era el líder del projecte, el que hi posava ordre, i algun altre».

Va participar també, amb un grup de joves universitaris interessats en la conservació de la naturalesa, especialment de les zones humides, en la creació d'Agró l'any 1982, associació que més tard es fondria amb Acció Ecologista, més veterana i més políticament combativa. I no ha deixat de comprometre's per la causa des d'aleshores, en manifestacions, debats, articles o plets, o projectant iniciatives de conservació i educació ambiental com la del Tancat de la Pipa. Ningú pot negar-li independència, coherència i constància.

Diu Navarro que l'Albufera pateix una desatenció que està determinada d'alguna manera pel *meninfotisme* local, però sobretot per certa discriminació històrica de la Comunitat

Valenciana i de tot el corredor mediterrani per part del govern central. A propòsit d'açò, ens explica que en el primer govern de Zapatero va aconseguir una cita en el Ministeri amb el secretari general per al Territori i la Biodiversitat, fins aleshores professor de la Universitat Politècnica de València: «Em convidava cada curs a una de les seues classes. Ho feia perquè els alumnes pogueren veure un ecologista en carn i ossos. Li vam demanar una entrevista i ens en vam anar a Madrid. Li vam dir que veníem per a dir-li que l'Albufera havia de ser una preocupació del govern central. La resposta immediata va ser que això era competència de la Generalitat. Em vaig alçar i em vaig acomiadar, sense més». En la seua opinió, aquella desafecció rotunda no té raó de ser, perquè el que ocorre en un aiguamoll reconegut internacionalment transcendeix sempre allò local. No deixa de ser una anècdota, però evidencia la postura i el caràcter d'aquest ecologista sense ambages, poc procliu a la correcció política.

El seu compromís conservacionista i la seua particular relació amb l'Albufera, també com a professor de Biologia en l'institut del Saler, ara ja jubilat, van propiciar que al gener de 2016 fóra proposat pel govern de la Generalitat com a president de la nova Junta Rectora del parc natural, òrgan en el qual ha estat representant a Acció Ecologista-Agró durant molt de temps. Hi va acceptar, però no sense condicions: «Vaig acceptar perquè pense que aquest és un moment il·lusionant; perquè hi ha empreses i entitats privades que demostren interès per desenvolupar aspectes que estan pendents, com el turisme o la divulgació; perquè el nou regidor de Devesa-Albufera demostra que està per la labor; perquè la recent directora del parc és una persona de perfil tècnic i amb experiència, i perquè he tingut reunions amb responsables polítics i he vist que tenen iniciatives damunt la taula. Però tot açò ha de concretar-se. El pressupost ha de ser major i l'equip de gestió del parc ha de tenir efectivament aquesta capacitat de gestió».

Diu que aquesta és la gran incongruència, el principal problema que té actualment l'Albufera: la falta d'una direcció independent i dotada de mitjans. Fa repàs i enumera altres buits, assumptes que estan per resoldre a causa, precisament, d'aquesta manca principal. Parla de l'agricultura, on el problema de la palla de l'arròs ocupa solament una part; del maneig de les goles i les comportes, que no pot dependre d'una entitat autònoma i opaca com la Junta de Desagüe; de la caça, que segueix sense tenir un pla marc d'actuació; de l'absència d'un seguiment dels processos que afecten l'ecosistema, com ara la puntual explosió de vegetació submergida en algunes zones; i parla de la Junta Rectora, que no pot retardar la presa de decisions a novembre quan el seu pla d'actuació ocupa l'any natural.

En el moment de l'entrevista, quan quasi ha passat un any des del seu nomenament al capdavant d'aquest òrgan consultiu, Víctor Navarro manté la il·lusió i l'esperança que el van portar a acceptar la proposta. Però, adverteix: «El primer trimestre de 2017 és decisiu. Si açò no es posa en marxa, jo me'n vaig a casa».

Mario Giménez, les postes de sol i la sopa de cianobacteris

36 Comencem pel final. En acomiadar-nos, diu bromejant que ens ha donat uns quants titulars. Té raó. El seu discurs respon a una visió molt clara de la qüestió, molt meditada. No és estrany: els problemes i les solucions de l'Albufera tenen el seu reflex immediat en les aus, i el fort d'aquest naturalista són les aus; les que viuen ací, les que hi recalen per un temps i fins i tot les que passen de llarg. Mario Giménez estava entre els més joves dels joves ecologistes que van constituir el grup Agró, que és el nom que reben en aquestes latituds algunes garses, i és el delegat a la Comunitat Valenciana de SEO/BirdLife, una organització científica i conservacionista pionera a Espanya. Coneix bé l'Albufera. La seua relació amb aquest paisatge es remunta als seus últims anys en l'institut, on va tenir com a professor de Biologia i instigador d'aventures naturalistes Antonio Mira, un històric de l'ornitologia local.

El seu discurs, dèiem, està sembrat de sentències perspicaces. La primera correspon al que al seu judici ha sigut el fracàs principal d'aquests trenta anys: «L'Albufera era un malalt quasi terminal al qual la declaració de parc natural va aconseguir estabilitzar. Després va eixir de la UCI, on torna de tant en tant, però porta massa temps ingressat en planta, consumint-se a poc a poc. I així seguirà mentre no li arribe el remei, que no és cap altre que la dotació d'aigua en quantitat i qualitat suficients». Pensa que és un fracàs perquè hi ha hagut temps de sobres per a haver-ho aconseguit. Malgrat tot, no han faltat bons resultats: «En alguna cosa sí que hem avançat. Hi ha hagut actuacions molt positives, com la restauració del Racó de l'Olla, la recuperació de certes espècies i, sobretot, la labor en el front litoral del Servei Devesa-Albufera. La figura del parc natural ja no es discuteix. I, al que anem, per fi hi ha consens en el fet que l'Albufera necessita aigua per a recobrar la qualitat ambiental perduda fa quasi cinquanta anys. Totes les administracions i els agents implicats coincidim que la baralla és aconseguir l'aigua que garantisca uns processos ecològics adequats». L'aigua en l'Albufera té ben guanyat el títol de líquid element. D'ella i de la seua correcta gestió depèn la resta: la recuperació de la flora aquàtica, la correcció de l'eutrofia i, al final, la reversió del procés; és a dir, el restabliment de la qualitat ambiental i la millora de la biodiversitat, el retorn en època de cria del sivert, la fotja i el fumarell. Aquest és l'objectiu: el retorn a l'Albufera dels anys seixanta, una llacuna d'aigües ben netes i clares, com les que els més vells recorden haver begut sense necessitat de filtres ni lleixius.

I ací sorgeix el dictamen següent: «Sabem on volem anar, però falta acordar per on s'hi arriba». Així i tot, troba una possible eixida en el treball coordinat dels tres pivots sobre els quals descansa tot el sistema. Un és la política agrària que, a través del Pla de

Desenvolupament Rural —la principal via d'ajudes—, hauria de determinar les mesures agroambientals i d'un altre tipus que contribuïren a un arrossar sa, ben integrat en el parc natural. Un altre és la normativa del propi parc, el Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG), que ha de comprometre un maneig ambiental adequat, inclòs també el de l'arrossar. I el tercer, que transcendeix el nostre àmbit territorial, el constitueix el pla de conca del Xúquer, que ha de garantir els cabals necessaris d'aigua de qualitat.

Li fem una pregunta ximple: Hi ha aigua per a l'Albufera? Ens explica que la hi ha, però que transcendeix l'àmbit del parc i açò ho complica tot una mica més. La hi ha perquè legalment ha d'haver-la, perquè ho exigeixen la Directiva Marc de l'Aigua i la legislació estatal, perquè hi ha uns objectius i uns compromisos a complir. Hi ha aigua si no se l'emporta ningú per a altres usos. La hi ha i, a més, no suposa cap problema portar-la, perquè existeix la infraestructura necessària per a això. El problema per a Giménez no és tant la falta d'aigua com la complexitat de la seua gestió: «Es complica perquè hi ha molts autors amb molts interessos particulars, sense dubte legítims i respectables, que no acaben d'assumir que han d'estar igualment supeditats a l'interès general, que és la conservació d'aquest parc». I ací és on, segons ell, ha fallat l'Administració, perquè en comptes de vetlar per l'Albufera, s'ha dedicat a contemporitzar, a evitar conflictes, eludir responsabilitats i intentar tenir contents, com un botiguer als seus clients, aquests autors interessats, aquests grups de pressió. Diu que en açò ha consistit la gestió del parc durant els últims dos terços de la seua existència: a perdre el temps en galanteries i driblatges.

S'ha perdut el temps, però és optimista: «Existeix el lloc, ja ningú discuteix l'objectiu i tenim els mecanismes per a aconseguir-lo, com ara la Directiva Marc de l'Aigua i els plans de conca, discutits però impregnats de certa sensibilitat mediambiental. Em consta, a més, que hi ha voluntat, sobretot per part dels tècnics. Cal tornar a entendre la política en el bon sentit. Les administracions amb responsabilitats han de tractar entre si i ser capaces de coordinar-se en la consecució d'objectius comuns. La ciutadania, com ha ocorregut en altres moments, hi hauria també de prendre part. Aquest és un projecte que ens representa a tots i del qual algun dia, potser, puguem estar tothom orgullosos». Cal prendre consciència i actuar. Ja no val recrear-se en la façana, en el tipisme simplista. I resol l'assumpte amb una última ocurrència: «La postal del capvespre en la Gola del Pujol està garantida, però el reflex del sol ens impedeix veure la sopa de cianobacteris en què s'ha convertit l'aigua de l'Albufera».

Vicent Moncholí i la llibertat de ser llaurador

100 A pesar que està ocupat des de fa uns anys amb els negocis d'empresari, el territori de Vicent Moncholí és el del camp, el de la marjal, un paisatge que l'encisa cada dia, que canvia amb els mesos i les estacions, a voltes d'un dia per a un altre. Abans que empresari —ho és per una conjuntura i perquè res no l'atura—, Vicent és llaurador: «Sóc un enamorat de la meua terra i el meu paisatge perquè els he viscut. Jo vaig decidir ser el que sóc. En aquella època vaig tenir la possibilitat de triar altres camins, però sóc un enamorat de la meua llibertat. I, per a mi, la llibertat està en el camp». Moncholí és agricultor d'horta i de marjal, president de la comunitat de regants de l'Estell, un tancat arrosser pròxim al Palmar, i patró d'honor de la Fundació Assut¹. És mantenidor de festes locals, com la de la Foguera de Sant Antoni de Massanassa, el seu poble, o la de la sega del port de Catarroja; protagonista de documentals alemanys i japonesos, i cuiner de perols colossals.

Parla llargament, amb passió. Parla i es retrata. Un exemple: «Recorde la nostra terra en Sollana, en la mateixa ratlla de Sueca, en el Campillo, enfront de la Venta Agustinot. Hi havia la caseta on estava el tio Antoniet —el *casero* al qual no es van referir mai com a tal, sempre el tio Antoniet—. Al meu germà i a mi, que no teníem pare, aquell home ens cuidava com si en fórem fills. Hi arribàvem amb l'haca Romera, un animal dòcil que sabia millor que nosaltres per on havíem d'anar. El tio Antoniet, que tenia dos-cents *patos*, d'aquells *patos* comercials, la seua barca, la cabra que munyia tots els dies... Que feia uns arrossos... De pobre, però quins arrossos! Només amb els recursos que tenia a l'abast. Calava per la nit i tenia anguiles, o agarrava una tenca i feia suc de tenca, o un arrosset amb pastanaga, que deia ell, que eren com unes bledes que hi havia allí en la mota».

Tenim més mostres de la seua sensibilitat especial; aquesta vegada parlant del parc natural i dels seus antecedents: «Sempre he dit que, entre els agricultors, la informació tendenciosa va fer que prevalguera una postura contrària al parc. Per açò van aparèixer les pintades: "Marjal, propietat privada", "Uneix-te o criaràs *patos*"... Jo, no obstant açò, creia en Benavent (vegeu p. 84), els germans Dolz (vegeu p. 70)... Eren de Massanassa, gent molt sana, uns enamorats de l'Albufera. Que la protecció d'aquest lloc implicara unes normes de respecte cap al medi no podia semblar-me malament. Com no havia d'estar a favor del parc? Als anys setanta i vuitanta, l'Albufera era una claveguera. Les empreses abocaven sense cap tipus de control al barranc de la Foia, a la séquia de l'Alqueressia... Una vegada vam muntar una parada d'obra en la séquia on abocava l'Escorxador de la Ribera. A la nit, hi llançaven les vísceres, la sang... Vaig estar deu anys sense tirar adob al camp.

1. Com a president de la Comunitat de Regants de l'Estell i Rojas, la implicació de Vicent Moncholí va ser decisiva en la signatura de l'acord de custòdia del territori que aquesta entitat manté amb la Fundació Assut des de 2011.

Arreplegàvem signatures, els segells dels tancats i les comunitats de regants. Demanàvem depuradores i ens titlaven de comunistes. A principis dels anys vuitanta, vam organitzar també una xarrada en la cooperativa de Massanassa per a informar els agricultors. No va haver-hi galtades de miracle».

En citar els Dolz, Benavent, Pepa Prósper, ens crida l'atenció aquella implicació destacada d'alguns veïns de Massanassa a favor del parc natural. Llavors sorgeix com impulsat per un ressort el record d'aquell professor que va arribar l'any 1961 a l'escola del poble. S'emociona en parlar de don José María Chaume, un home que havia patit de xiquet el drama de la guerra. No li cap dubte que l'exemple i els ensenyaments d'aquest mestre van ser fonamentals per a alguns de la seua generació i d'altres que van vindre després.

Pel que fa a la declaració del parc, Vicent comprèn que l'Albufera necessitava una normativa de protecció. «Si no haguera sigut així —diu—, seríem com la marjalera de Castelló, on qualsevol ha comprat una fanecada i s'ha fet una caseta». Ho explica com si parlara per a xiquets, tractant de fer-se entendre: «Tu hagueres volgut açò per a l'Albufera? Jo no, per descomptat que no. Hi ha unes normes i cal complir-les. I, damunt, rebem una ajuda per complir això. Les ajudes no són per a viure d'elles, sinó per anar millorant a poc a poc la nostra activitat. En l'Estell mai no hem tingut problemes, ni amb els marges ni amb les motes. Si les coses estan ben fetes ningú no t'impedirà que les faces. Cal sol·licitar permisos, clar, perquè no es pot anar a la bona de Déu. Ara, si vas a la valenta, arrasant, no tindràs només problemes en el parc; els tindràs allà on vages».

I una vegada protegit el parc, què? Doncs que l'aposta de l'Administració no ha passat de l'aparença: «L'oposició i la pressió del col·lectiu arrosser, tradicionalment molt conservador i reaccionari, han sigut considerables. Els gestors del parc no han sabut ni han volgut afrontar aquesta realitat i s'han dedicat bàsicament a contemporitzar, a eludir el conflicte. És així o no? Per a mi ha sigut molt difícil formar part d'aquest col·lectiu i pensar diferent. I, atenció!, jo sóc arrosser també i tinc les mateixes preocupacions que la resta; però no podem estar només per a rebre i criticar».

Al fil del discurs, apunta que el *meninfotisme* és ací un mal endèmic, també del sector agrícola: «No hi ha una preocupació per prevenir els canvis i les crisis, per millorar. Ha passat amb la taronja, que ni tan sols té un segell de denominació d'origen, i passa amb tot. Per què no aprofitem més i millor el fet d'estar conreant i produint arròs en un parc natural?»

Pepe Caballer, el jurat dels pescadors

114 En el Palmar, la comunitat de pescadors ha funcionat sempre com un òrgan d'administració. I, d'alguna manera, encara que l'activitat pesquera va descendir amb la crisi ambiental dels anys setanta, continua sent així. El centre mèdic i l'escola, per exemple, han estat sempre en edificis propis. És un exemple de gestió sostenible de béns comuns i de funcionament democràtic, perquè les decisions sempre s'han pres en junta, per acord de la majoria.

«Per circumstàncies de la vida», Pepe Caballer és president de la Comunitat de Pescadors del Palmar des de 1993. En altres circumstàncies, podria haver sigut futbolista, però algú sense massa trellat va convertir en dipòsit de runes el camp del Mosquito: «El camp de l'equip del poble estava en el Racó de l'Olla, on ara hi ha el pirulí del centre d'interpretació del parc natural. Li va costar molt al Palmar, nits i dies dragant i portant la terra perquè s'assentara. I va passar que ens el van llevar. En 1957 va venir la riuada i algun il·luminat no va tenir més coneixement que tirar-ho tot ací. Tot el que van traure de València ho van tirar al camp de futbol. No hi havia un altre lloc». Conta que, de xiquet, després de jugar al futbol, s'hi banyaven: «Nadàvem en el Racó de l'Olla, al costat de la casa de Malagana, o darrere del cementeri, on el fons era de petxineta. Davall del pont de la Sequiota. Hi havia moltes zones on la gent es banyava. En els anys seixanta, abans de la contaminació, passàvem així l'estiu. A la platja solament anàvem per Sant Roc. Llavors carregàvem els barquetots i passàvem tres dies en la platja de la Punta, vora la gola del Perellonet. Això ho van llevar dient que era terciarista, quan era una cosa culturalment molt bonica que s'hauria d'haver mantingut. No hauria passat res. Ara posen ombrel·les. En aquells temps posàvem les veles de les barques».

En el moment de l'entrevista, les comunitats de pescadors del Palmar, Silla i Catarroja celebren la declaració de la pesca tradicional en l'Albufera com a Bé d'Interès Cultural, un procés que ha costat uns anys: «Ens plantejem la idea de lluitar per aquest reconeixement quan ens assabentem dels plans d'Urdangarin, que volia fer carreres de motos nàutiques a l'estany —no era això exactament, sinó un projecte olímpic¹ esportiu, residencial i d'oci, que per al cas és el mateix o pitjor—. Era una forma d'anar augmentant la protecció i evitar aquest tipus de barbaritats. I ara no ens detindrem ací. Volem arribar més lluny, que la UNESCO declare la pesca i la vela llatina patrimoni de la Humanitat».

Se'l veu optimista. Ara ha sigut la declaració de la pesca com a BIC. Després serà la recuperació de la qualitat de l'aigua, si s'avança, com sembla que passarà, en la desconexió definitiva dels abocaments. I més endavant, tal vegada, la reversió del sistema, la tornada

1. Valencia Olímpica. Projecte Puerta de l'Albufera. Fundación Metròpoli, Instituto Nòos, 2006.

Trenta anys, trenta mirades

115 a una albufera pròpiament dita, connectada a la mar i, per tant, d'aigües salobres o directament salines. Uns ho veuen venir de cua d'ull i fan com que la cosa no va amb ells. Uns altres parlen del tema *off the record*. Caballer ho prediu igual que la pluja, igual que els pescadors veterans auguren un canvi de vent o una bona pesquera. Ja que és el jurat dels pescadors i es deu solament a ells, allò que per a uns és la fi del món, per a ell és un manà. Aquest vaticini seu, horrorós per a llauradors arrossers i per a turistes de sol i platja, indesitjable per a ecologistes —el canvi climàtic no és un procés natural— i desafiador per a enginyers, quasi coincideix amb la seua Albufera ideal: «No sé si ho posareu al llibre. Per mi, l'aigua salada hauria d'arribar ja fins a la pista de Silla. Nosaltres no ho veurem, però els nostres descendents segurament sí. Ho diuen els científics. L'aigua del mar va creixent a poc a poc i la restinga és una barra d'arena que no té consistència. Egoïstament, com a pescador, el meu interès és que aquesta albufera tornara a tenir les trenta mil hectàrees que va tenir en el seu moment, que fóra deu vegades més gran del que és ara i tinguera mil vegades més pesca. La transformació no seria dolenta, perquè donaria lloc a altres recursos, com la pesca, la sal, les algues i les plantes, el turisme d'un altre tipus...».

L'espineta que té clavada és no haver aconseguit encara que el maneig de les goles deixi de ser patrimoni exclusiu dels agricultors i regants de la Junta de Desagüe: «El principal problema és el de l'aigua, un problema que ha existit sempre. Els pescadors portem anys reclamant una representació mancomunada en la gestió dels nivells d'aigua del llac. En quin cap cap que la direcció del parc natural no tinga ni veu ni vot en la gestió d'aquest element principal? Ara la Fiscalia s'ha pronunciat i obliga la Generalitat a intervenir en l'assumpte. Esperem que la cosa canvie prompte, perquè la gestió actual és obsoleta i opaca».

Caballer dubta també que posem que és «el més ecologista entre els ecologistes». Els pescadors del Palmar, excepte alguns que tenien també interessos en la terra, van estar a favor del parc des del principi: «Els terratinents desconfiaven, però per als pescadors era el millor, perquè ho vèiem com una oportunitat perquè el llac es recuperara. El problema és que en tots aquests anys no s'ha intervingut prou. Jo era més negatiu abans. Ara es veu que, si es treballa bé i l'Administració s'ho pren seriosament, tornarà l'aigua neta. La declaració del parc natural, encara que el procés va molt lent, va ser el millor que li va poder passar, a l'Albufera».

Trenta anys, trenta mirades

Fotografies

177

Carlos Oltra

Pàg. 4, 17 (dalt), 33 (dalt), 38, 42, 50, 51, 56 (baix), 76, 83, 89, 106, 107, 110, 116 (dalt) i 119.

Vicent Llorens

Pàg. 18, 23, 24, 25, 26, 33 (baix), 45 (baix), 50 (baix esquerra), 54, 56 (dalt), 62, 63 (baix), 66, 69, 80, 94, 97 (baix), 98 (dreta), 99, 113, 116 (baix) i 176.

Bosco Dies

Pàg. 17 (baix), 19, 63 (dalt), 86 i 98 (esquerra).

Joan Miquel Benavent

Pàg. 30, 45 (dalt), 72, 75 i 97 (dalt).

Fotografies de les persones entrevistades:

Bosco Dies i Vicent Llorens